

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Васильєв К. К., д-р мед. наук;
Власенко В. М., канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І., канд. іст. наук;
Звагельський В. Б., канд. філол. наук;
Клименко В. А., канд. іст. наук;
Куліш А. М., д-р юрид. наук;
Лобко Н. В., канд. іст. наук;
Нестеренко В. А., канд. іст. наук

Видання рекомендовано до друку рішенням вченої ради юридичного факультету Сумського державного університету (протокол № 9 від 26.06.2013 р.)

Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 21 травня 2013 р. / за заг. ред. В. А. Нестеренка. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – 116 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів та молодих вчених ВНЗ України, виголошені в рамках II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 100 від 21 лютого 2013 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

Незважаючи на розбіжності в даних стосовно загиблих у Срібнянському районі під час окупації, варто зазначити, що значну роль у знищенні мирних жителів відіграли поліція та їх прибічники. Адже саме вони склали списки активістів, вистежували і полонили партизанів, відловлювали і звозили до Срібнянської школи місцевих мешканців, власне і розстрілювали своїх односельців.

1. Книга Скорботи України /В.М.Тандура, Я.І.Рутар, О.Б.Коваленко та ін. – Чернівці: РВК «Деснянська правда», 2006.

2. Денисенко В.І. Срібнянська трагедія: Документальні нариси, оповідання. – Ніжин: ТОВ „Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007.

3. Спогади Боровика Миколи Івановича (1936 р. народження) про роки окупації німцями села.

4. Книга памяти Украины. Черниговская область. 8 том. – Киев: Поисково-издательское агентство «Книга памяти Украины», 1997.

ПОТІЙ Н.М.

РОЛЬ ПОПЕЧИТЕЛІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМСЬКИХ ШКІЛ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (ДР. ПОЛ. XIX ст.)

Питання поширення освіти та підвищення якості знань завжди було і залишається актуальним. Постійне удосконалення шкільної освіти зумовлює пильну увагу дослідників до історії її розвитку. Зокрема, інтерес викликає діяльність земських шкіл, які існували впродовж другої половини XIX – початку XX ст. У Чернігівській губернії у вказаний проміжок часу саме цих шкіл було відкрито найбільше. Вони ж вирізнялися й якісно з-поміж навчальних закладів інших відомств. Нині малодослідженим аспектом функціонування початкових навчальних закладів є питання безпосереднього керівництва ними. Нашою метою є з'ясування ролі попечителів у роботі земських шкіл, яку вони відігравали впродовж II половини XIX ст.

Відповідно до *«Положення про початкові народні училища»* від 14 липня 1864 р. засновники шкіл для керівництва навчальними закладами могли обирати спеціальних попечителів. Останні мали відповідати за порядок в училищах та звертатися до повітових училищних рад для вирішення шкільних питань [6, с.41]. У наступному *«Положенні про початкові народні училища»* від 25 травня 1874 р. вказувалося, що попечителі мали затверджуватися губернською училищною радою за поданням повітової. Вони могли брати участь у засіданнях повітових училищних рад, але лише в обговоренні тих питань, які стосувалися безпосередньо їхніх училищ [7, с.228-229].

На перших порах у більшості повітів Чернігівській губернії не було чітких правил щодо обрання та діяльності попечителів. Так, у Кролевецькому повіті попечителі почали обиратися лише з 1872 р. Однак терміну діяльності однієї особи на посаді попечителя не було встановлено. У деяких школах вони не змінювалися десять і більше років. Лише на засіданні земських зборів 24 вересня 1886 р. було визначено термін призначення попечителів у 3 роки [10, с.261]. Натомість у Борзнянському повіті 26 квітня 1871 р. на надзвичайних земських зборах була затверджена спеціальна інструкція для управління школами. У ній зазначалося, що попечителі мали обиратися повітовими зборами. Вони не були зобов'язані вносити якісь пожертви, але брали на себе моральний обов'язок турбуватися про матеріальну забезпеченість учителя й учнів та постачання в школи всього необхідного, спонукати селян ремонтувати шкільні приміщення й меблі тощо. Також вони мали спостерігати за поведінкою педагогів, змістом навчання, відвідуванням школи учнями та їх зарахуванням до навчального закладу [4, с.85-86].

У 1886 р. директором народних училищ Чернігівської губернії та особливою комісією з окремих членів губернської училищної ради було розроблено *«Інструкцію для попечителів та попечительок початкових народних училищ»*, дія якої поширювалася на всю губернію. У ній зазначалося, що попечителі повинні були виступати в ролі прохачів і посередників між навчальним закладом і установами, які керували шкільною справою. З усіх питань педагоги мали звертатися саме до попечителя, які слідкували за своєчасним отриманням заробітної плати вчителями й законовчителями, надходженням коштів від сільських громад, брали участь у вирішенні спірних питань щодо прийому учнів, спостерігали за відвідуванням ними училища. Попечителі мали допомагати створенню церковних хорів, дбати про постачання підручників та навчальних посібників тощо [2, арк.76-78].

На практиці попечителі шкіл дійсно приносили користь навчальним закладам. Так, у Конотопському повіті стараннями одного з них було зібрано пожертви від приватних осіб для 3 шкіл. У Глухівському повіті жителі с. Уланова тривалий час відмовлялися відкрити училище. За проханням земської управи, попечитель сусіднього Кучеровського училища П.Козачек переконав селян у користі навчання. Вони надали приміщення для навчального закладу й у перший же рік до школи записалося 62 учні [3, с.91-92]. 7 січня 1881 р. губернська училищна рада розглядала питання про вручення почесної відзнаки попечителю Клишковського земського училища

Кролевецького повіту М.Киричку, який кожного дня заходив до школи, слідкував за відвідуванням її учнями, подбав про облаштування для вчителя квартири, за власні кошти переплів усі навчальні книги та загалом усіляко сприяв діяльності навчального закладу [5, с.10-11]. 21 січня 1885 р. до Борзнянської училищної ради з проханням призначити помічника вчителя звертався саме попечитель Мартинівської земської школи козак А.Копитець, у зв'язку з тим, що школу відвідувало аж 126 учнів [1, арк.8-9].

Попечителями шкіл обиралися особи різних соціальних станів. Зокрема, Остерський повітові земські збори 4 жовтня 1876 р. ухвалили обрати попечителями шкіл: Пухівської – казенного селянина М.Дзюбу, Зазимської – казенного селянина І.Приходька, Броварської – казенного селянина І.Іваницького, Гоголевської – дворянина Д.Вишневецького, Вишенської – казенного селянина І.Єременка, Семиполковської – генерал-майора П.Половцова, Морівської – дворянина М.Домонтовича, Смолинської – статського радника А.Калиновського, Карпиловської – батальйонного писаря Н.Сулиму, Сорокошицької – казенного селянина Д.Тишковця [9, с.32]. Утім, відзначимо, що серед попечителів переважали представники дворянства. За даними О.Русова у 1891 р. у Чернігівській губернії попечителями були: 251 дворянин (63,5%), 68 козаків (17,1%), 55 селян (13,9%), 10 представників духовного стану та 12 купців і міщан. Серед попечителів зустрічалися й заможні люди, які надавали тисячі рублів на облаштування шкіл. Проте, більшість попечителів не мали змоги власними коштами підтримувати навчальний заклад [8, с.124].

Таким чином, попечителі земських шкіл відігравали значну роль в діяльності свого навчального закладу. Вони відшуковували кошти для школи, заохочували селян до її відкриття та підтримки у належному стані, контролювали роботу вчителя, брали участь у прийнятті до школи учнів та слідкували за їх відвідуванням, постачали підручники та навчальні посібники тощо. Окремі заможні попечителі власними коштами допомагали навчальним закладам. Подальшого вивчення потребує діяльність попечителів та створення шкільних попечительств на початку ХХ ст.

1. Державний архів Чернігівської області (далі – Держархів Чернігівської обл.), ф.820, оп.1, спр.1, 225 арк.

2. Держархів Чернігівської обл., ф.778, оп.1, спр.1, 157 арк.

3. Жданович М. Очерк исторического развития деятельности Черниговского земства по народному образованию (продолжение) / М. Жданович // Земский сборник Черниговской губернии (далі – ЗСЧГ). – 1906. – №6. – С.82–112.

4. Инструкция, данная Борзенским Земским Собранием заведывающим земскими школами: Уездной Земской Управе, членам училищного совета от земства, учителям и попечителям земских школ. (Из журнала чрезвычайного Борзенского Зем. Собрания 26 апр. 1871 г.) // ЗСЧГ. – 1871. – №7. – С.81–101.
5. Первый журнал Черниговского губернского училищного совета, 7 января 1881 года. – Чернигов : Губернская Типография, 1881. – 23 с.
6. Положение о начальных народных училищах // Журнал Министерства Народного Просвещения (далі – ЖМНП). – 1864. – №8. – С. 39–47.
7. Положение о начальных народных училищах // ЖМНП. – 1974. – №8. – С. 226–236.
8. Русов А. Описание Черниговской губернии / А.Русов. – Т. II. – Чернигов : Типография губернского земства, 1899. – 327 с.
9. Свод постановлений Остерского земства по народному образованию с 1865 по 1892 год. // ЗСЧГ. – 1894. – №4. – С.1–123.
10. Шостак И.И. Свод постановлений Кролевецкого уезда по народному образованию с 1865 по 1890 год / И.И.Шостак // ЗСЧГ. – 1892. – №1. – С.31–272.

РУБАН В.С.

РОЛЬ ЯРМАРКОВОЇ ТОРГІВЛІ В РОЗВИТКУ КУПЕЦТВА НА СЛОБОЖАНЩИНІ

У XVIII ст. на Слобожанщині відбувається офіційне оформлення гільдійського купецтва як соціального стану. Раніше крамарі належали до посадських людей або міщан. Кількість купців в містах постійно зростає, одним із факторів, що сприяв появі купців – це піднесення торгівлі та впровадження ярмарок.

Місцева торгівля, що швидко розвивалась, була предствалена продовольчими товарами та виробами господарчо-побутового вжитку. Для цього по містах і селах відкривалися крамнички, шинки, магазини, розгорнувся і продаж товарів з рук на вулицях [3, с.186]. Слід відзначити, що основним чинником для розвитку крамарства в Харкові і на всій території Слобожанщини, а відповідно й для появи купців, стало впровадження ярмаркової комерції. Ще в 1659 р. місцеві жителі звернулися до уряду з проханням про дозвіл відкрити в місті щотижневий торг та річний ярмарок з тим, щоб на харківські ярмарки могли приїздити з товарами люди з усієї Російської імперії. Саме тоді владою був даний дозвіл на відкриття в Харкові Успенської ярмарки [3, с.187]. Останні стали проводитися майже в усіх містах та селах Слобожанщини. Ярмарки відбувались не лише у великих містах – Харкові,